

PREDELINKVENTNO PONAŠANJE DJECE I OMLADINE BJELOVARSKO- BILOGORSKE ŽUPANIJE

SAŽETAK

Preddelinkvencija je pojam koji obuhvaća smetnje ponašanja djeteta ili maloljetne osobe takve prirode da upozoravaju na mogući delinkventni razvoj. Pojam je dvoznačan i može se u smislu preddelinkventne obitelji ili sredine odnositi na okolinu koja pogoduje delinkventnom razvoju.

Metodom ankete obrađeno je 6149 djece završnih razreda osnovnih i svih razreda srednjih škola i nađeno je 3632 ispitanika koji u različitom intenzitetu konzumiraju alkohol i 222 konzumenta psihoaktivnih supstanci (droga). 1931 ispitanik afirmira agresivno ponašanje, 1428 manju krađu, a 943 izvršenje kaznenog djela bar jednom u životu. 447 je pokušalo samobujstvo, a 223 je bježalo od kuće jednom ili više puta. 49 učenika je uzimalo novčanu naknadu za "seksualne usluge", a 379 ih je bilo seksualno zlostavljano.

Prevenција maloljetničke delinkvencije prevencija je kriminaliteta općenito. Preventivni rad treba usmjeriti na djecu preddelinkventnog ponašanja, dakle na one koji se još nisu našli u sukobu sa zakonom. Raditi treba timski, u uskoj suradnji službenika MUP-a i drugih stručnjaka specijaliziranih za rad s djecom (nastavnici, psiholozi, pedagozi, socijalni djelatnici). Anketom dobiveni podaci ukazuju na potrebu intenziviranja takvog rada na području Bjelovarsko-bilogorske županije.

-
- Miroslav Turković, donaćelnik odsjeka za analitičke poslove PU bjelovarsko-bilogorske
dr. Vinko Čatipović, Medicinski centar Bjelovar

1. U V O D

Adolescencija je burno razdoblje života između 14-18 godine u kojem mlada osoba, odvajajući se iz kruga obitelji, unutar skupine vršnjaka potvrđuje vlastiti identitet. Nestabilnost u doživljavanju sebe samoga, odnos prema roditeljima i autoritetima općenito, prva heteroseksualna iskustva, pritisak odgovornosti i način rješavanja obaveza, dio su procesa odrastanja koji u ovom razdoblju može zapasti u ozbiljnu krizu.¹ Nesklad između "razvojne dobi" i "životne dobi" stvara probleme prilagodbe i može pod određenim uvjetima pogodovati razvoju kriminogenog ponašanja. Tijekom adolescentne krize uz razne oblike regresivnog ponašanja srećemo i sklonost asocijalnom čak i agresivnom ponašanju, uz često djelovanje u skupini.² Kod dijela mladih ljudi oblici ispoljavanja ponašanja su takvi da govorimo o poremećaju ophođenja. Poremećaj ophođenja je opetovani i trajni model ponašanja kojim su povrijeđena temeljna prava drugih, važne društvene norme ili pravila prikladna dobi. Ovakva ponašanja svrstavaju se u četiri glavne grupe: agresivno ophođenje koje uzrokuje ili prijeti da će uzrokovati tjelesnu štetu drugim ljudima ili životinjama, neagresivno ponašanje koje uzrokuje gubitak ili oštećenje imovine, prijevara ili krađa, te ozbiljno kršenje pravila. Prema dobi javljanja poremećaja razlikujemo dva podtipa poremećaja. Tip poremećaja s početkom prije desete godine, češći je kod muške djece i prognostički nepovoljniji, veća je vjerojatnost da će poremećaj biti trajan i da će se razviti antisocijalni poremećaj ličnosti. Drugi tip poremećaja počinje iza desete godine, vjerojatnost ispoljavanja agresivnog ponašanja je manja i manja je vjerojatnost da će smetnje ostati trajne.³ Poremećaj ophođenja može se povući porastom dobi, ali znatan broj takve djece u kasnijoj dobi ispoljava ponašanje tipa antisocijalnog poremećaja ličnosti, karakteriziranog nepoštivanjem društvenih normi, prijevarama, krađama, impulzivnošću, agresivnošću, fizičkim napadima, zanemarivanjem svoje i tuđe sigurnosti, financijskom i radnom neodgovornošću....

U terenskim ispitivanjima brojčani pokazatelji na dijagnostičkoj razini poremećaja ponašanja obuhvaćaju 3-8 % djece školske dobi. Kod 70 % delinkvenata naći ćemo razvojne smetnje i smetnje poremećaja ponašanja.¹ Brojna kriminološka ispitivanja pokazala su da se znatan broj kriminalnih povratnika, pogotovo multirecidivista, regrutira od osoba koje su već prije osamnaeste godine dolazile u sukob sa zakonom, zbog čega svaka preventivna kriminalna politika nužno svoju pažnju usmjerava na kriminalitet djece i maloljetnika.⁴

Na žalost, agresivno ponašanje ispoljeno u mladoj dobi vrlo je postojano.¹

Zanimaju nas upravo preventivni aspekti ove problematike. Nismo nastojali utvrditi koliki postotak ispitivane školske djece pokazuje simptome poremećaja ponašanja na dijagnostičkoj razini, jer je u tom slučaju riječ prvenstveno o pedopsihijatrijskom problemu. Analiza kaznenih djela koja su počinili maloljetnici te su zbog toga izvedeni pred sud dala bi uvid samo u otkrivene slučaje maloljetničke delinkvencije, te bi ukazala na stanje "post festum" i ima malu preventivnu vrijednost. Moderna policija njeguje i razvija preventivni rad, naročito s populacijom djece i maloljetnika.

Ličnost maloljetnika, njegovo ponašanje, raniji život i sredina u kojoj živi odlučni su za donošenje odluke o postupku s maloljetnom osobom koja ispoljava društveno neprilagođeno i neprihvatljivo ponašanje.⁴ Upravo su to slučajevi u kojima je neophodna suradnja službenika policije, socijalne službe, nastavnika, školskog pedagoga, dječjeg psihologa i eventualno psihijatra. Bez stručne pomoći veliki je rizik kompliciranja poremećaja ponašanja delinkvencijom, zluporabom alkohola i drugih sredstava ovisnosti, napuštanjem škole i autodesktruktivnim ponašanjem.³ Djeca i maloljetnici sa smetnjama u ponašanju koji još nisu postali delinkventi moraju biti subjekt naših preventivnih aktivnosti sa ciljem sprečavanja daljnje progresije poremećenog ponašanja.

Policija si, ni kao pojedinačni službenik ni kao organizirana služba ne može dozvoliti poziciju "nijemog svjedoka" ⁵ društvenih zbivanja, a pogotovo ne u pogledu brige za mlađi naraštaj. Razvoj od "tradicionalnog" reaktivnog do proaktivnog policijskog djelovanja u zajednici za zajednicu, s naglaskom na suradnji s građanima neminovno uključuje rad s mladima. U oživotvorenju rada na zapažanju, otkrivanju i utvrđivanju raznovrsnih preddelinkventnih i asocijalnih ponašanja službenici policije trebaju inicirati i unapređivati suradnju s ostalim stručnjacima.⁶ Koncept "community policing" posebnu pažnju posvećuje odnosima s javnošću, odnosima s medijima , a njegov glavni nositelj na terenu je tzv. "lokalni policajac" koji na svom ophodno-pozorničkom rajonu treba evidentirati disfunkcionalne obitelji potencijalno patogene za dječje članove, te po vođi sektora kao nositelju operativno-preventivnog rada pohraniti te podatke u sektorski dosje radi daljnjeg korištenja.⁷

Cilj rada je utvrditi prevalenciju preddelinkventnog ponašanja učenika osmih razreda osnovnih škola i učenika srednjih škola na području Bjelovarsko-bilogorske županije radi preciznijeg definiranja problema i posljedično kvalitetnijeg prepoznavanja i izdvajanja djece s problematičnim ponašanjem, s preporukom angažiranja polivalentnog tima stručnjaka u traženju individualno najpovoljnijeg pristupa.

2. MATERIJAL I METODA

Studija je rađena 1996. godine. Primjenjena je metoda anketiranja školske djece osmih razreda osnovnih škola i srednjih škola u Bjelovaru, Čazmi, Daruvaru, Garešnici i Grubišnom Polju. Anketirano je ukupno 6149

ispitanika, a anketiranje su obavili službenici Odjela kriminalističke policije Policijske uprave bjelovarsko-bilogorske, Grupa za maloljetničku delinkvenciju. Pri sastavljanju ankete vodilo se računa da odabrani itemi budu dovoljno oštro razgraničeni, semantički jednoznačni, a istovremeno ispitaniku razumljivi.

Anketa je sadržavala tridesetak itema, a u ovom radu interes smo usmjerili na pitanja o nekim oblicima poremećenog ponašanja (krađe, agresivno ponašanje, bježanje od kuće), konzumiranju alkohola, zlouporabi sredstava ovisnosti, te izloženosti seksualnom zlostavljanju. Navedene teme su izdvojene jer se često susreću u praktičnom radu. Kako bi se u iznesenim podacima smanjilo umanjivanje kao posljedica efekta orijentacije na društveno poželjno ponašanje ispitanicima je načinom anketiranja jamčena potpuna anonimnost podataka u odnosu na anketara i suradnike u projektu. Podaci iz anketa kompjuterski su obrađeni i svrstani u kategorije prema spolu, školi i mjestu školovanja ispitanika.

3. REZULTATI

Tablica br. 1: OPĆI PODACI

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ZENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Studijom smo obuhvatili 6149 ispitanika, 2825 mladića i 3222 djevojke, 102 ispitanika nisu se izjasnili u pogledu spola. 1566 ispitanika pohađalo je osmi razred osnovne škole, 4506 srednju školu, 77 ispitanika nije u anketi napisalo koju školu pohađaju. Najviše je ispitanika iz Bjelovara (3253), zatim Daruvara (1366), Garešnice (830), Čazme (392) i Grubišnog Polja (308).

Tablica br. 2 ALKOHOL

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	79	33	4	116	54	59	3	116	47	6	34	13	16	116
NIKADA	953	1409	39	2401	921	1459	21	2401	1127	192	570	373	139	2401
RIJETKO	1076	1212	30	2318	453	1839	26	2318	1318	113	499	294	94	2318
POVREMEN O	549	480	21	1050	114	914	22	1050	598	58	222	121	51	1050
ČESTO	114	80	6	200	17	178	5	200	129	11	34	20	6	200
REDOVITO	54	8	2	64	7	57	0	64	34	12	7	9	2	64
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Ispitanika koji se nisu htjeli izjasniti u pogledu konzumiranja alkohola bilo je 116. Nikada alkohol nisu pili 953 mladića i 1409 djevojaka. U postotcima gotovo jednak broj muških i ženskih ispitanika rijetko konzumira alkohol (m-38,09%, ž-37,62%). U pogledu povremenog, čestog i redovitog konzumiranja alkohola višu postotci su zastupljeni kod muških ispitanika.

U osmom razredu osnovnih škola iskustvo s alkoholom nije imalo 58,81% ispitanika, a u srednjoj školi taj postotak pada na 32,38% ispitanika. Skupinu povremenih, čestih i redovitih konzumenata u osmom razredu osnovne škole čini 8,82% ispitanika, a u srednjoj školi čak 25,49%.

Dok je postotak povremenih i čestih konzumenata alkoholnih pića u pet promatranih gradova približno isti (povremeni konzumenti alkoholnih pića čine u prosjeku 16,12% ispitanika, a česti 2,73%) u skupini redovitih konzumenata postoje velike razlike. U Čazmi 3,06% ispitanika redovito konzumira alkohol, a u Grubišnom Polju najmanje, 0,65% ispitanika.

Tablica br. 3: DROGA

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	90	34	4	128	59	63	6	128	54	6	40	14	14	128
NIKADA	2636	3074	89	5799	1489	4247	63	5799	3057	372	1292	790	288	5799
RIJETKO	71	83	7	161	11	143	7	161	106	11	25	13	6	161
POVREMEN O	18	23	2	43	4	38	1	43	27	1	7	8		43
ČESTO	2	6		8		8		8	6	1		1		8
REDOVITO	8	2		10	3	7		10	3	1	2	4		10

UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149
--------	------	------	-----	------	------	------	----	------	------	-----	------	-----	-----	------

Na pitanje o korištenju psihoaktivnih supstanci nije odgovorilo 128 ispitanika. Čak 5799 ispitanika nije nikada koristilo nijednu psihoaktivnu tvar, i to 93,31% ispitivanih mladića i 95,41% ispitivanih djevojaka. Rijetko je koristilo psihoaktivne supstance 2,62% ispitanika, a postoci povremenih čestih i redovitih korisnika su ispod 1%. Razlike prema spolu nisu izrazite. Zanimljivo je reći da postotak ispitanika koji su do osmog razreda osnovne škole imali iskustvo sa "drogom" iznosi 0,3% a tijekom naredne četiri godine taj postotak poraste na ukupno 3,61%.

Unutar ispitivane populacije postotak djece koja nisu konzumirala drogu iznosi od 95,18% u Garešnici do 93,51% u Grubišnom Polju. U Grubišnom Polju nije bilo nijednog ispitanika koji je povremeno, često ili redovito konzumirao drogu. Najviše "redovitih" korisnika psihoaktivnih supstanci bilo je u Garešnici (4 ili 0,48% ispitivanih učenika iz Garešnice).

Tablica br. 4: BIJEG OD KUĆE

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ZENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	88	34	4	126	58	62	6	126	54	7	38	13	14	126
NIKADA	2613	3091	96	5800	1441	4289	70	5800	3089	373	1265	796	277	5800
RIJETKO	84	72		156	46	110		156	78	9	45	14	10	156
POVREMEN O	19	20	2	41	14	26	1	41	22	1	10	3	5	41
ČESTO	13	3		16	3	13		16	6	1	5	2	2	16
REDOVITO	8	2		10	4	6		10	4	1	3	2		10
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Ukupno je 223 djece i omladine obuhvaćenog studijom u dosadašnjem životu bar jednom bježalo od kuće. Taj oblik poremećaja obiteljskog života nešto je zastupljeniji kod muških ispitanika. Među ispitanicima iz osmih razreda osnovne škole nalazimo 4,28% "bjegunaca", a u srednjoškolskoj dobi 3,44%. Najviše djece i omladine bježi od kuće na području Grubišnog Polja (5,52%), najmanje u Garešnici (2,53%).

Tablica br. 5 PROSTITUCIJA

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ZENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	91	35	6	132	60	65	7	132	58	6	40	14	14	132
NIKADA	2693	3180	95	5968	1424	4404	70	5968	3183	379	1312	811	293	5968
RIJETKO	20	4		24	6	18		24	12	3	7	1	1	24
POVREMEN O	10	1		11	2	9		11	3	3	4	1		11
ČESTO	3			3		3		3	2			1		3
REDOVITO	8	2	1	11	4	7		11	5	1	3	2		11
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Prema odgovorima ispitanika utvrdili smo da je 0,8% ispitivanih bar jednom primilo novčanu naknadu za "seksualnu uslugu". U takvom ponašanju mladići prednjače pred djevojkama. Postotak "osnovaca" i "srednješkolaca" koji afirmiraju takvo ponašanje se bitno ne razlikuje (0,77% u OŠ, 0,83% u SŠ). Na području Daruvara "seksualne usluge" je naplaćivalo 1,8% ispitanika, a najmanje u Grubišnom Polju, 0,32%.

Tablica br. 6 AGRESIVNO PONAŠANJE

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	84	46	5	135	61	69	5	135	55	9	39	16	16	135
NIKADA	1388	2635	60	4083	1016	3022	45	4083	2095	268	925	593	202	4083
RIJETKO	1034	427	30	1491	384	1089	18	1491	856	84	306	178	67	1491
POVREMEN O	240	77	5	322	67	247	8	322	184	21	67	34	16	322
ČESTO	38	23	2	63	19	44		63	39	4	11	4	5	63
REDOVITO	41	14		55	19	35	1	55	24	6	18	5	2	55
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Agresivno ponašanje afirmira bar rijetko (ili povremeno-često-redovito) čak 31,44% ispitanika, značajno više muški nego ženski ispitanici. Kao redovit oblik ponašanja agresiju koristi 0,89% ispitanika. Između osmih razreda i srednjoškolaca nema značajnijih razlika u ispoljavanju agresivnog ponašanja (31,22% osnovaca i 31,42% srednjoškolaca ispoljava agresivno ponašanje od rijetko do redovito).

Razlike po gradovima su male, od 26,63% ispitanika s (rijetkim - povremenim - čestim - redovitim) agresivnim ponašanjem u Garešnici, do 33,91% u Bjelovaru.

Tablica br. 7 KRAĐE

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	19	28		47	15	31	1	47	28		8	10	1	47
DA	841	568	19	1428	316	1090	22	1428	801	71	337	160	59	1428
NE	1965	2626	83	4674	1235	3385	54	4674	2424	321	1021	660	248	4674
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Nalazimo 23,32% ispitanika koji izjavljuju da su bar jednom u životu počinili krađu, među njima više je muških ispitanika (27,77%) nego ženskih (17,63%), više ih pohađa srednju školu (24,19%) nego završni razred osnovne škole (20,18%). Gledajući distribuciju prema mjestu školovanja nešto više počinio krađu nalazimo u Bjelovaru i Daruvaru (24%) nego u drugim gradovima (18-19%).

Tablica br. 8: POKUŠAJ SAMOUBOJSTVA

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	14	17		31	9	21	1	31	13	2	7	7	2	31
DA	124	320	3	447	107	337	3	447	244	23	97	67	16	447

NE	2672	2842	99	5613	1437	4106	70	5613	2966	365	1248	748	286	5613
DA I NE	15	43		58	13	2	3	58	30	2	14	8	4	58
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Pokušaj samoubojstva potvrđuje 447 (7,27%) ispitanika, više djevojaka (9,93%) nego mladića (4,39%).

Nema značajne razlike prema školi (OŠ 6,83%, SŠ 7,47%). Najviše pokušaja samoubojstva bilo je među učenicima iz Garešnice, a najmanje u Čazmi i Grubišnom Polju.

Tablica br. 9: KAZNENO DJELO

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	130	144	3	277	72	198	7	277	137	22	50	52	16	277
DA	754	168	21	943	185	743	15	943	513	68	223	99	40	943
NE	1941	2910	78	4929	1309	3565	55	4929	2603	302	1093	679	252	4929
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Izvršenje kaznenog djela afirmira 943 (15,34%) ispitanih, značajno više mladića (26,67%) nego djevojaka (5,21%). Iz te skupine ispitanika više ih je u trenutku studije pohađalo srednju školu (16,49%) nego osnovnu (11,81%). Najviše mladih počinioca kaznenih djela bilo je u Čazmi (17,35%), a najmanje u Garešnici (11,73%).

Tablica br. 10: SEKSUALNI PARTNERI

	SPOL				ŠKOLA				POLICIJSKA POSTAJA					
	MUŠKI	ŽENSKI	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	NEZAOKR UŽENO	UKUPNO	BJELOVA R	ČAZMA	DARUVAR	GAREŠNI CA	GRUBIŠN O POLJE	UKUPNO
NEUPISANO	788	681	28	1497	361	1108	28	1497	770	95	349	207	76	1497
NITKO	1994	2209	70	4273	1139	3087	47	4273	2275	284	935	556	223	4273
NEP. OSOBA	7	41		48	4	44		48	25		16	5	2	48
RODITELJ	3	2		5	1	4		5	3		2			5
NEP. OSOBA, RODITELJ		1		1	1			1	1					1
NASTAVNIK	10	9		19	3	16		19	8	1	6	4		19
NEP. OSOBA, NASTAVNIK	1			1	1			1			1			1
ROĐAK	1	29		30	9	21		30	20	1	2	7		30
POZNANIK RODITELJA	2	25		27	3	23	1	27	15	1	5	6		27
NEP. OSOBA, POZNANIK RODITELJA		1		1		1		1				1		1
ROĐAK, POZNANIK RODITELJA		1		1	1			1		1				1
POZNANIK, PRIJATELJ	19	203	4	226	42	183	1	226	123	9	46	41	7	226
NEP. OSOBA, POZNANIK - PRIJATELJ		4		4	1	3		4	2		2			4
RODITELJ, POZNANIK - PRIJATELJ		2		2		2		2	2					2
ROĐAK, POZNANIK - PRIJATELJ		3		3		3		3	1		1	1		3
RODITELJ, RODAK, POZNANIK - PRIJATELJ		1		1		1		1				1		1
POZNANIK RODITELJA, POZNANIK - PRIJATELJ		4		4		4		4	3			1		4
ROĐAK, POZNANIK RODITELJA, POZNANIK - PRIJATELJ		3		3		3		3	2		1			3
LJEČNIK		2		2		2		2	2					2

OČUH ILI MAČEHA		1		1		1		1	1					1
UKUPNO	2825	3222	102	6149	1566	4506	77	6149	3253	392	1366	830	308	6149

Najviše neupotrebljivih ili uskraćenih odgovora imamo na području seksualnog zlostavljanja djece, čak 1497 (24,35%). To nam govori o strahu i nesigurnosti s kojim djeca govore o ovome problemu. Seksualno zlostavljanje afirmira 379 ili 6,16% djece, 43 (1,52%) muškog i 332 (10,3%) ženskog spola. Seksualno zlostavljanje djece češće je u srednjoškolske djece (6,9%) nego u ispitanika iz osmih razreda osnovnih škola (4,21%). Najviše slučajeva seksualnog zlostavljanja djece u anketi je evidentirano u Bjelovaru (208), zatim Daruvaru (82), Garešnici (67), te Čazmi (13) i Grubišnom Polju (2). Prepoznavajući počinioc seksualnom zlostavljanju djeca su nepoznate osobe navela samo u 48 slučajeva, u ostalim slučajevima radi se o raznim kombinacijama pretežno poznatih osoba. Od zanimanja u anketi su kao mogući počinioci djela seksualnog zlostavljanja djece ponuđeni nastavnici i liječnici. Na žalost, odgovor je za prvo bio afirmativan kod 19, a za druge kod 2 ispitanika.

4. RASPRAVA

U Hrvatskoj se evidentno susrećemo s porastom zlouporabe psihoaktivnih supstanci. Procjenjuje se da imamo oko 6.000 ovisnika o ilegalnim drogama i još oko 35.000 vikend-konzumenata uglavnom droga tipa kanabisa.⁸ Tendencija povećanja broja korisnika "droga" može se samo približno naslutiti iz podataka o izrazitom porastu broja ovisnika registriranih pri prvom pregledu u Centru za ovisnosti u Zagrebu od 1980. godine (šesterostruki porast).⁹ Podaci o broju ovisnika i korištenim sredstvima nigdje nisu odraz pravog stanja, već dosta netočna aproksimacija koja se može uspoređivati s ledenjakom od kojeg se vidi samo manji dio.

U anketi provedenoj u Splitu 1992. godine među učenicima dva zadnja razreda osnovnih i sva četiri razreda srednjih škola 9,5% ispitanika (135) je potvrdilo da je probalo neku drogu (54 marihuanu, 30 hašiš, 19 benzodiazepine, 15 heroin).¹⁰ Prema našoj anketi 3,6% ispitanika je probalo neku drogu, 0,3% je to učinilo do ili tijekom završnog razreda osnovne škole. Ovo su zabrinjavajući podaci, jer prije desetak godina jedva da bismo među našom školskom djecom našli učenika koji je imao kontakt s nekom psihoaktivnom supstancom. Još dramatičnije je stanje s konzumiranjem alkohola. Hrvatska spada u zemlje s visokom količinom popijenog čistog alkohola po glavi stanovnika (više od 15 l.), 15% odraslih muškaraca su alkoholičari, 15% odraslih osoba su prekomjerni potrošači. Alkohol se započinje piti u prosjeku s 14 godina života.¹¹ Prema anketi 2318 učenika pije rijetko, 1050 povremeno, 200 često i 64 redovito. Uzmimo u obzir svu socijalnu i obiteljsku patologiju te emocionalno odgojnu deprivaciju koja prati bolesti ovisnosti, pa ćemo shvatiti pred kakvim se problemom nalazimo. Možda će se netko upitati: "Što policija ima s tim?". Prema podacima o prometnim nezgodama više od 20% poginulih čine poginuli u prometnim nezgodama pod utjecajem alkohola, počinitelji zločina i žrtve su preko 40% slučajeva alkoholizirani, a među osuđenim osobama u nas više od 30% čine alkoholičari, a još do 50% oni čije se kazneno djelo može dovesti u vezu s konzumiranjem alkohola. Sama nabava i okolnosti korištenja psihoaktivnih supstanci često su na margini kaznenog djela, a gotovo 80% ovisnika je već bilo u sukobu sa zakonom. Evo jednog citata iz DSM-IV koji o tome govori: "Uporaba psihoaktivnih tvari može biti povezana s nasilnim ili agresivnim ponašanjem koje se očituje u tučama ili zločinačkim djelatnostima i mogu izazvati ozlijede samih uživatelja tvari ili drugih. Nesreće u kući, prometu ili pri radu često su povezane s intoksikacijom psihoaktivnim tvarima i uzrokuju visoke stope povreda i smrtnosti. Približno u polovici prometnih nezgoda jedan od sudionika, bilo vozač ili pješak, je u intoksiciranom stanju."³

Zabrinjava i plaši broj od 55 ispitanika koji po vlastitoj procjeni redovito ispoljavaju agresivno ponašanje, tako da ono postaje njihov "životni stil". Tome možemo dodati 63 ispitanika koji agresiju ispoljavaju "često". Nema smisla upuštati se u biološka i psihodinamska razmatranja etiologije agresije ili tumačenje spolnih razlika (o čemu je napisano obilje literature). Recimo samo da agresivno ponašanje nije patološko samo po sebi i da ima svoje mjesto u razvoju djeteta. Svakako da razvoj djeteta uključuje neutralizaciju i savladavanje složenih oblika elaboracije agresije. Pogrešno bi bilo za svakog malodobnog delinkventa tražiti psihijatrijsku dijagnozu. U vrlo ograničenom broju slučajeva radi se o delinkventnom ponašanju povezanom s psihotičnim smetnjama, a u 15 do 20% delinkvenata može se postaviti dijagnoza psihopatije.¹² Rana afektivna karencija i jake frustracije u najranijem djetinjstvu imaju glavnu ulogu u postanku psihopatije. No, uopće nije rijetko da je delinkventova ličnost sasvim u granicama normale, bez ikakvih patoloških crta ili bilo kakvog znatnijeg neurotskog konflikta. Antisocijalno ponašanje pripada i kontekstu prilika koje ponekad dovode do prijelaza u akciju, kao što su npr. obiteljska ili socijalna kriza.¹² Ono što treba posebno navesti je da se ozbiljni oblici delinkvencije ne pojavljuju

iznenada u mladima koji su do tada skladno živjeli. Pojavljuje se u obiteljima gdje su odnosi između roditelja i između roditelja i djeteta daleko od dobrih.¹³ Kao i drugi oblici poremećaja ophođenja djece i adolescenata i agresivno ponašanje ima značenje socijalnog simptoma. Ne možemo a ne spomenuti značaj porasta agresije u obitelji kao i utjecaju porasta agresivnog komuniciranja u društvu na obitelj.¹⁴ Agresija je psihički fenomen koji se očituje u ljudskim odnosima, a odgovor je na vanjska i unutarnja pretjerana ograničenja ili nedostatak kontrole u postizanju zadovoljstva.

Krađu, neovisno o vrijednosti ukradenog, afirmira čak 1428 ispitanika. Možemo se tješiti da se radi o predmetima male materijalne vrijednosti, da su počinitelji u dobi kada traže vlastiti identitet, da je krađa vid prkošenja autoritetu... Ali što onda reći o 943 ispitanika koji su potvrdili izvršenje jednog ili više nabrojanih kaznenih djela. Oni čine 15,34% svih ispitanika. To je previše da bi govorili o "slučaju", adolescentnoj krizi... Taj doista zabrinjavajući podatak shvatit ćemo još ozbiljnije obratimo li pozornost na citate o kretanju maloljetničke delinkvencije na bjelovarskom području osamdesetih prema devedesetim godinama: "Najfrekventnija područja obzirom na kriminalitet maloljetnika su područja Okružnog suda Bjelovara i Osijeka...", a u daljnjem tekstu se spominje Bjelovar kao "područje na kojem nalazimo neuobičajeno visoku frekvenciju prijavljenih maloljetnika dobi 11 do 13 godina"¹⁵ S ovakvim "nasljeđem" podatke iz ankete doista ne smijemo odbaciti kao "slučajne", a stanje koje smo naslijedili iz ranijeg društveno-ekonomskog sistema tijekom rata se sigurno nije popravilo. U traženju izlaza iz ovog rastućeg problema mislimo da ćemo najbolje učiniti ako slijedimo provjerena iskustva, koja se spominju u ovoj sada već relativno zastarjeloj knjizi ("...izrada preventivnih programa te projekcija kadrova, sredstava i organizacije")¹⁵ ali i najsvježijoj literaturi (Community policing)⁶. I još nešto, uvijek moramo imati na pameti da iza maloljetnog prijestupnika stoji nefunkcionalna obitelj. Ponavljanje sitnih prekršaja u mladića odgojenog u strogoj disciplini znači ili da ima stvaran neurotski problem, jer nikada nije bio dovoljno voljen i nije ga briga što roditelji ili susjedstvo misli o njemu, ili da roditelji imaju skrivene sklonosti takvom ponašanju, usprkos uglađenosti vanjštini i potajno uživaju u njegovim ispadima. Prijestupi koji sadržavaju puno agresivnosti (pljačka), destruktivnosti (uništenja) ili okrutnosti (seksualno zlostavljanje) znači da je dijete, osim što je odgajano bez ljubavi, bilo predmetom neprijateljskog ponašanja i okrutnosti.¹³

Što tragičnije i vjerodostojnije govori o krizi mlade osobe od bjega iz kuće i pokušaja samoubojstva. Bijegom iz obiteljskog doma smatramo svako planirano i samovoljno napuštanje prostora u kojem dijete-štićenik boravi pod nadzorom roditelja, staratelja, odgajatelja, koji se brinu o njegovom odgoju, obrazovanju, zdravlju i osposobljavanju za samostalni život i rad.⁷ Svakako da je taj fenomen s etiološkog stajališta višeuzročne prirode. Djevojčice u prosjeku pokazuju manje agresivnosti od dječaka i njihovi prekršaji obično ne obuhvaćaju negiranje autoriteta ili zlostavljanje ljudi. Umjesto toga, one roditelje čine jadnima. Umjereno ozbiljan oblik ženske delinkvencije je bježanje od kuće. Javlja se obično u djevojaka koje su nezrele i nestabilne, a obično postoji i

dugotrajno neslaganje s roditeljima.¹³ Govoreći o preddelinkvenciji Nikolić govori i o socijalnoj ili obiteljskoj preddelinkventnoj sredini. Napuštanje kućnog ognjišta upućuje na bolest osobe u njegovoj obitelji, bolest koja je vrlo intenzivna i koja utječe na stvaranje negativnih obiteljskih uvjeta.¹² Poznati su nam radovi koji govore o "maskulinizaciji ženske delinkvencije", no oni ukazuju na promjenu oblika manifestiranja poremećaja te ne dovode u pitanje spomenute etiološke koncepte. Slutimo prigovore o "teško odgojivoj djeci" koja su takva "od rođenja". Onoga tko će to upitati molimo da razmisli da li bi jedno od dvoje vlastite djece manje volio jer "teže uči matematiku". Da li je naša odgovornost prema "teško odgojivom djetetu" manja? Pa ono u strukturi svoje ličnosti nosi 60% našeg naslijeđa, dakle već samim rođenjem nosi dio nas u sebi. A tko na dojenče i malo dijete odgojno više utječe od roditelja? Nikakva opravdanja o "teško odgojivoj djeci" ne mogu sprati tragove roditeljske odgovornosti s njihovih duša, a izbjegavanja, zanemarivanja i propusti u odnosu roditelj-dijete po jedne i druge poprimaju sve vidljivije i tragičnije posljedice porastom dobi djeteta.

O samoubojstvima na području naše Županije već smo pisali, pri čemu su spomenuta samoubojstva maloljetnika¹⁶. Odnos između smrti i pokušaja samoubojstva se kreće od 1:10 do 1:50. Suicidno ponašanje adolescenta može imati značenje bijega, apela, kažnjavanja ili agresije, i želje da se ponovno bude s nestalim. Povezujemo ga s agresivnom okolinom, obiteljskim raslojavanjima, nesigurnošću, rupturama, dakle vrlo nepovoljnim afektivnim relacijama s okolinom. Ili, jednostavnim jezikom rečeno, samoubojstvo je odbijanje egzistencije kakva jest. A što je kod 447 naše djece učinilo egzistenciju nepodnošljivom? To policija očito ne može sama riješiti i mora ostvariti suradnju s drugim stručnjacima kojima je duševno zdravlje djece osnovni predmet interesa i rada.

Zatvaranje očiju pred činjenicom prisutnosti zlostavljanja djece u našem društvu sigurno neće pomoći rješavanju problema, a nadamo se da izneseni podaci nikome neće ostaviti mirnu savjest. Misao "to se događa nekom drugom" je ne samo po zakonima logike kratkovidna, već je sa stajališta generacijskih tekovina ljudskog društva mizerna. Svako društvo u sklopu demokratskog razvoja prolazi pet faza u osvješćivanju različitih manifestacija lošeg postupanja s djecom.¹⁷ Kakvo je stanje u tom pogledu u Hrvatskoj? Podaci o odnosu broja djece i maloljetnika kojima je potrebna socijalno-zaštitna skrb zbog roditeljskog zlostavljanja prema broju optuženih i osuđenih punoljetnih osoba za kazneno djelo zlostavljanja i zanemarivanja djece su porazni.⁵ Traženje prihvatljivih opravdanja obična je racionalizacija i samo nas učvršćuje u kolektivnoj ulozi "nijemih svjedoka". U anketi smo našli 49 djece koji afirmiraju da su bar jednom za "seksualne usluge" primili novac. Od njih 12 još uvijek pohađa osnovnu školu, a nijedan od njih nije punoljetan. Koje je moralno prihvatljivo objašnjenje? Opravdavajuća projektivna rješenja uvredljiva su za tu ionako povrijeđenu djecu, kao i za nas koji se susrećemo s njima. Promiskuitetno ponašanje u užoj zajednici je primjer ozbiljnog poremećaja, s ciljem da se zaprepasti i razbjesni roditelje, ali i zbog osjećaja niske vrijednosti. Tu su gotovo redovito prisutni ozbiljni sukobi unutar obitelji i

nedostatak roditeljske ljubavi za dijete.¹³Što reći o 379 seksualno zlostavljane djece? Koliko onda ima emocionalno zlostavljane djece? A počinioci? U samo 48 slučajeva to su djetetu-maloljetniku nepoznate osobe. Sve ostalo otpada na poznanike, prijatelje rođake, roditelje... I na koncu, 19 nastavnika i 2 liječnika... Treba li citirati koje su profesije stručni nosioci primarne prevencije dječje maloljetničke delinkvencije? Naravno, mogli bismo se glupo pravdati optužujući djecu da su "pogrešno, slučajno ili iz zabave", zaokruživala odgovore u anketi. Onaj tko se zadovoljava takvim odgovorom mora se upitati da li bi i on to učinio, a ako ne bi, zašto misli da su to djeca radila. Većina će ipak prihvatiti našu obavezu da porazgovaramo s djecom o tome, da izdvojimo djecu kod kojih zamjećujemo smetnje ponašanja i pokušamo im pomoći.

Da li bi policija trebala na sebe preuzeti tu ulogu? Očekujemo li da će naš policajac hodati po školama i ispitivati djecu? Mislimo da je i sama takva pretpostavka uvredljiva i znak negativnog stava u pristupu ovom problemu. Dakle, odlučno ne. Koji je onda način? Znamo za ove podatke, pred njima ne možemo zatvarati oči, a ne možemo ni hodati u uniformi po školi i ispitivati djecu o njihovim problemima. Ali možemo intervenirati, službeno i organizirano, na službe i ustanove koje bi nam u pogledu prevencije maloljetničke delinkvencije morali biti suradnici. Zar nije posao školskog pedagoga, psihologa i socijalnog radnika da pronađe djecu sa smetanjama ponašanja i pomogne im. Tu su i socijalni radnici u Centru za socijalni rad i dječji psiholozi Doma zdravlja i Opće bolnice. Tu su i prosvjetni radnici, a podatak o 19(+2) slučajeva seksualnog zlostavljanja od strane nastavnika (liječnika) ne smije poslužiti da se "ocrni" jedna vrijedna profesija već da se prepoznaju i izdvoje počinioci, te pruži pomoć povrijeđenima. Jedni bez drugih ostat ćemo nemoćni, socijalni radnici, pedagozi, psiholozi, pedijatri i nastavnici bez nas "slijepi" jer nemaju uvida u ove podatke, a policija bez njihove suradnje onemogućena u povratnoj akciji. Suradnja se neće pokrenuti sama od sebe, kao volonterska bit će "kratkog daha". Mora biti organizirana i podržana od rukovodećih ljudi spomenutih službi. A praksa anketiranja školske i srednjoškolske djece očito ima smisla i perspektivu.

5. ZAKLJUČAK

Demokratski razvoj društvene zajednice postavlja kao jedan od uvjeta i promjene u radu policije. Naglasak se stavlja na proaktivna djelovanja. Maloljetnička delinkvencija je područje rada policije o čijoj uspješnosti ovisi prevencija kasnijeg i ukupnog kriminaliteta. Uspješnim preventivnim aktivnostima na području maloljetničke delinkvencije prevenira se kriminalitet općenito. Zbog toga ističemo značaj rada s preddelinkventnom djecom i omladinom. Radom smo nastojali ukazati na broj te djece među školskom populacijom Bjelovarsko-bilogorske županije kao i na njihove osobine radi lakšeg prepoznavanja. Posebno naglašavamo neophodnost suradnje službenika MUP-a sa stručnjacima drugih struka u provođenju preventivnih mjera na području maloljetničke delinkvencije.

LITERATURA:

1. Nikolić S, Vidović V. Dječja i adolescentna psihijatrija. U: Muičević V: ur. Psihijatrija. Zagreb: Medicinska naklada, 1995; 477-513.
2. Uglešić B, Jukić V. Forenzička psihijatrija. U: Muičević V: ur. Psihijatrija. Zagreb: Medicinska naklada, 1995; 553-68.
3. Američka psihijatrijska udruga: Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje. Četvrto izdanje, Međunarodna verzija, Jastrebarstko: Naklada Slap, 1996.
4. Hirjan F; Singer M. Maloljetnici u krivičnom pravu. Zagreb: Globus, 1987.
5. Kovčo I. Iskustva i stavovi zagrebačkih studenata o zlostavljanju i zapuštanju djece i maloljetnika. Policija i sigurnost 1996; 3: 279-285.
6. Kovčo I, Bilokapić R. Policija i prevencija maloljetničke delinkvencije. Policija i sigurnost 1997; 4: 364-71.

7. Tulezi J, Šimunić D, Batušić T, Bilokapić R. Udaljenja djece i maloljetnika iz obiteljskog doma - bijeg iz ustanova. *Policija i sigurnost* 1997; 4: 394-403.
8. Sakoman S. *Doktore, je li istina da trava čisti pluća*. Zagreb: SysPrint, 1995.
9. Schwebel Robert. *Reći ne nije dovoljno*. Zagreb: SysPrint, 1995.
10. Milas M, Sharić J, Rozga A. Upotreba i neke karakteristike uzimanja sredstava ovisnosti kod učenika u Splitu. *Soc psihijatrija* 1992; 20: 107-120.
11. Lang B. *Alkohologija - priručnik za liječnike primarne zdravstvene zaštite*. Koprivnica: Belupo, 1990.
12. Nikolić S. *Mentalni poremećaji u djece i omladine 2*. Zagreb: Školska knjiga, 1990.
13. Sposk B, Rothenberg MB. *Njega i odgoj djeteta*. Zagreb: SysPrint, 1994.
14. Štalekar V. *Obiteljska psihijatrija*. U: Muičević V, ur. *Psihijatrija*. Zagreb: Medicinska naklada, 1995; 209-217.
15. Singer M, Poldrugáč Z, Mikšaj - Todorović LJ. *Kriminalitet djece i maloljetnika*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu - Fakultet za defektologiju, 1985.
16. Turković M, Čatipović V, Novalić D. Neki epidemiološki aspekti samoubojstava na području Policijske uprave bjelovarsko-bilogorske. *Policija i sigurnost* 1996; 6: 542-556.
17. Kempe RS. *Child abuse*. London : Fontana, 1978.